

บทที่ 21

ลักษณะอุปนิสัยประจำชาติ

บรรพต วีระศักย์

1. ความทั่วไป

เป็นรายงานทางศาสตร์มาแล้วที่ผู้เดินทางต่างดินแดนต่างแurenแคร้นมักตั้งเป็นข้อสังเกตว่า คนในแต่ละแห่งมักมีลักษณะคล้าย ๆ กัน การมีลักษณะเหมือน ๆ กันในมโนภาพของผู้เดินทางเหล่านี้เรียกกันว่าเป็น “ภาพพิมพ์” หรือ “ภาพแบบเดียวกัน” (stereotype) คือแม้จะมีคนต่าง ๆ กันแต่มีลักษณะเหมือนดังภาพพิมพ์เดียวกันอย่างสเตอริโอไทป์ มีลักษณะคล้ายกับเป็น “ภาพประทับใจ” (impressions) หรือ “การมองภาพรวม” ของชาติโดยหนึ่ง แนวโน้มดูจะหนักไปในทางการมองภาพในทางนิเสธ (หรือในทางลบ)¹

ตัวอย่าง คือ “ภาพพิมพ์” ของคนบางชาติมีระเบียบวินัย (discipline) คนบางชาติอยู่สนับสนาย ไม่ค่อยมีหลักเกณฑ์อะไรนัก คนบางชาติ (เช่น อังกฤษ) เป็นคนประเภท “เก็บตัว” แล้วมักเก็บตัวไม่สนใจกับคนแปลกรห้าไม่ได้ง่าย (อย่างที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “reserved”)

สำหรับชนบางชาติปรากฏมีภาพพจน์ว่า “ตระหนี” เช่น พราวยิว (Jew) จนมีตัวพากษาไทยว่า “ยิว” ซึ่งหมายถึงคนที่ชอบเอาประโยชน์เข้าตนเท่านั้น และได้ปรากฏภาพพจน์ เช่นว่า “นีก” กรณีของ ไซล็อก (Shylock) ในเรื่อง เวนิสวัลเมีย ของ เชกสเปียร์ (Shakespeare)

สำหรับคนชาติอื่น ๆ เป็นคนแยก (อินเดีย) ก็ปรากฏภาพพิมพ์อยู่ในคนไทยในทางที่ไม่ค่อยดีนัก คือ กรณีคำ卑รีบเที่ยบรรยายว่า “งักแยก” เป็นต้น

จากการที่ได้ข้อสังเกตต่าง ๆ เช่นว่านั้น แม้จะไม่ถือว่าตรงตามหลักวิทยาศาสตร์ คือยังไม่มีการตรวจสอบด้วยสถิติ แต่ก็ถือว่ามีสิ่งที่เรียกว่า “ลักษณะประจำชาติ” “อุปนิสัยประจำชาติ” และบางครั้งเรียกว่า “โครงสร้างบุคลิกขั้นมูลฐาน” (basic personality structure)²

¹Everett K. Wilson, Sociology (Homewood, Illinois: Dorsey, 1966), p. 60 fn. 34

²Thomas F. Houl, Dictionary of Modern Sociology, (Littlefield Adams, 1969), p. 37

2. คำนิยามและที่มาของการศึกษาเรื่องอุปนิสัยประจำชาติ

ประเด็นที่ว่ามีอุปนิสัยประจำชาติหรือไม่ ยังเป็นข้อถกเถียงและมีการอภิปรายกันมาก ในสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะยอมรับว่า สังกัด องค์มติ หรือ มโนทัศน์ (concept) เกี่ยวกับ “อุปนิสัยประจำชาติ” เป็นสิ่งที่พอเป็นไปได้ ณ ที่นี่สมควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ดังกล่าว เสียก่อน

2.1 คำนิยาม

สำหรับคำนิยามมีต่าง ๆ กัน เช่น

2.1.1 คำนิยามที่หนึ่ง

นักสังคมศาสตร์ตะวันตกที่มีชื่อเสียงมาก 2 คน สรุปความเห็นเรื่องลักษณะอุปนิสัยประจำชาติว่า ได้แก่ “ระบบบุคลิกภาพ ซึ่งมีอยู่ในสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคม บุคลิกภาพนี้ได้แก่ เกิดขึ้นมาตั้งแต่เยาว์วัยอันเป็นผลจากประสบการณ์ หรือการอบรมปั่นนิสัยคล้าย ๆ กัน บุคลิกภาพนี้รวมทั้งค่านิยม ทัคคติ และความนึกคิด หรือ มโนภาพโดยทั่วไป ซึ่งแสดงออกมาในรูปของ พฤติกรรมต่าง ๆ”³

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะประจำชาติจัดเป็น “เอกลักษณ์” หรือ ลักษณะที่เด่นพิเศษอันทำให้นานาชาติแตกต่างกัน

2.1.2 คำนิยามที่สอง

คำนิยามนี้มาจากปานกุรอมทางสังคมวิทยา ซึ่งกล่าวว่า ลักษณะอุปนิสัยประจำชาติ หมายถึง “ลักษณะทางบุคลิกภาพที่ค่อนข้างจะมีอยู่เป็นประจำ รวมทั้งองค์ประกอบทางวัฒนธรรม และโครงสร้างทางสถาบันต่าง ๆ ซึ่งพอกจะเห็นเด่นชัดอันทำให้สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่งได้”⁴

2.1.3 คำนิยามที่สาม

คำนิยามที่สั้นและง่ายขึ้นคือ ได้แก่ “โครงสร้างแห่งบุคลิกภาพ ซึ่งวางแผนอยู่บนสมมติฐานที่ว่าเป็นลักษณะของสมาชิกของสังคมเดียวกัน”⁵

2.2 ที่มาแห่งการศึกษาเรื่องอุปนิสัยประจำชาติ

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะอุปนิสัยประจำชาติในระยะเวลาประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา

³Kardiner and R Linton, *The Psychological Frontiers of Society* (New York, Columbia University Press, 1945), p VIII

⁴G Duncan Mitchell (ed.), A. Dictionary of Sociology (London, Routledge and Kegan Paul, 1970), p 123

⁵G A Theodorson and A G Theodorson, A Modern Dictionary of Sociology (New York Harper & Row, Barnes and Noble Books, 1969), p 270

เกิดจากความสนใจเชิงรัฐศาสตร์⁶ คือ ผู้ที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นนักรัฐศาสตร์ การสนใจอุปนิสัยที่ไม่ใช่เป็นเพียง “อุปนิสัยส่วนบุคคล” (individual character)⁷ ซึ่งมักหมายถึงบุคลิกภาพของบุคคลอันหมายรวมถึง “ความคิด ทัศนคติ นิสัยต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากภาวะทางชีววิทยา และการเรียนรู้ทางสังคม”⁸

ข้อเขียนที่รู้จักกันดี คือ การศึกษาเกี่ยวกับอุปนิสัยของคนอเมริกันในช่วงเวลาประมาณ 50 ปี ภายหลังได้รับเอกราช ข้อเขียนดังกล่าวเกิดจากการสังเกตอย่างมีระบบของชาวฝรั่งเศส ผู้หนึ่ง คือ แอลেกซิส เดอ ทอคเกอร์วิลล์ (Alexis de Tocqueville) เดอทอคเกอร์วิลล์เป็นผู้มีเชื้อสาย ชนุนาฟรั่งเศส เขาเดินทางจากฝรั่งเศスマายัง “โลกใหม่” (the New World) ซึ่งเป็นฉายาเรียก สหรัฐอเมริกาในยุคหนึ่งของการเดินทางไป เพื่อศึกษาเกี่ยวกับระบบการลงโทษ (อาจเรียกได้ว่า ระบบราชทัณฑ์) แต่เมื่อเขามาถึงสหรัฐอเมริกาเข้าได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับอุปนิสัยและความ เป็นอยู่ของคนอเมริกา ต่อมาเข้าได้เรียนรู้เรื่องหนึ่งซึ่งได้รับการยกย่องอย่างสูงทั้งในหมู่นัก รัฐศาสตร์และนักสังคมวิทยา คนอเมริกันมีอุปนิสัยรักความเสมอภาค และชอบการรวมกลุ่ม คือ ขอบการจัดตั้งสมาคม หรือองค์การต่าง ๆ ตามความสมัครใจ (voluntary associations) อุปนิสัย ดังกล่าว ทอคเกอร์วิลล์ถือว่า เอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตยให้สหรัฐอเมริกา

อีกประมาณเกือบ 100 ปีต่อมา ได้มีนักรัฐศาสตร์อังกฤษ ชื่อ Ernest Barker ได้เรียนรู้ หนังสือเกี่ยวกับทัศนะของนักรัฐศาสตร์หลายคนเกี่ยวกับอุปนิสัยประจำชาติ⁹

ต่อมาในช่วงมหาสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้าสู่สงครามโลกหลังจาก ญี่ปุ่นได้ทิ้งระเบิดที่ท่าเรือไทร์มูก (Pearl Harbour) รัฐบาลอเมริกันเห็นความจำเป็นที่จะทราบ เกี่ยวกับนิสัยของคนญี่ปุ่น จึงให้มีการศึกษาโดยนักมนุษยวิทยาทางวัฒนธรรม ผู้ที่ทำการศึกษา เป็นนักวิชาการสรวี ชื่อ รุช เบเนนเด็คท์ (Benedict) ซึ่งภายหลังส่งความโลกครั้งที่สองได้พิมพ์ ออกมากเป็นเล่ม ชื่อว่า ดอกเบญจมาศและดาบ (ชาญไร)¹⁰ ดอกเบญจมาศเป็นราชลัญจกรของ รัฐบาลแห่งพระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีผลงานศึกษาอุปนิสัยของคนเยอรมันที่นิยมลัทธิ พfasซิสึม (fascism) ของพอลนาร์ช (Nazi) ของอิทเลอร์ ผลงานค้นคว้าเป็นของผู้ลี้ภัยจากนโยบาย

⁶Mitchell, *op. cit.*, p. 123.

⁷Henry P. Fairchild (ed.), *Dictionary of Sociology* (Littlefield: Adams, 1977), p. 37.

⁸Fairchild, *op. cit.*, p. 218.

⁹Democracy in America พิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1835

¹⁰Ernest Barker, *National Character* พิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1927.

¹¹Ruth Benedict, *Chrysanthemum and the Sword*, พิมพ์ครั้งแรกปี ค.ศ. 1946.

ของอิตเลอร์และมาอยู่ที่อเมริกา กลุ่มนักศึกษาส่วนใหญ่ทำการวิจัยทางฝั่งตะวันตกของอเมริกา คือ ทีมห้าวิทยาลัยแห่งแคลิฟอร์เนีย ณ นครเบอร์กี้ลีย์ (University of California, Berkeley) และหนังสือที่ได้ดังมากเกี่ยวกับอุปนิสัยของคนเยอรมัน ชื่อ บุคลิกภาพอำนาจนิยม¹²

ภายหลังมหามหาสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีหนังสือเกี่ยวกับอุปนิสัยของคนอังกฤษ ได้แก่ ผลงานของ กอร์เรอร์ ชื่อ การสำรวจอุปนิสัยคนอังกฤษ¹³

สำหรับเกี่ยวกับชาติอเมริกามีผู้สนใจเช่นเดียวกัน เช่น เกี่ยวกับพม่า และไทย เป็นต้น

3. ลักษณะอุปนิสัยประจำชาติกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

3.1 ลักษณะอุปนิสัยประจำชาติของคนในแต่ละประเทศมักแตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะ มีลักษณะบางอย่างของตนเอง ซึ่งไม่เหมือนกับประเทศอื่น เช่น ในเรื่องประวัติความเป็นมาในอดีต สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ศาสนา ปัญหาต่าง ๆ ได้เชิญมาและกำลังเชิญอยู่ทั้งในทางการเมืองสังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น

3.2 แต่ละประเทศยอมมีประวัติและวิธีการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ต่าง ๆ กัน เช่น ในเรื่อง

- ระบบคุณค่า หรือค่านิยม (values)
- ความเชื่อถือ
- ศาสนา
- ปรัชญาชีวิต
- รูปแบบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลฐานะต่าง ๆ ในสังคม เช่น ในระหว่างสมาชิกในครอบครัว ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ฯลฯ

3.3 คนในแต่ละสังคมได้สร้างวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมาและวัฒนธรรมนี้ได้มีอิทธิพล เห็นได้บุคลิกภาพของบุคคลทั่วไปในสังคม ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ซึ่งรวมเรียกว่าเป็นกระบวนการสังคมกรณีหรือสังคมประพฤติ (socialization)

¹²T.W. Adorno, et al. *The Authoritarian Personality* พิมพ์ครั้งแรกโดย Harper, 1950.

องค์ประกอบเกี่ยวกับบุคลิกภาพประเภทนี้มีเปลี่ยน บรรพต. วีระสัย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2524, หน้า 486-488) ซึ่งมี 9 ลักษณะด้วยกัน แต่ลักษณะเด่นมี 2 ประการ คือ โอนอ่อนน้อมอบต่อผู้มีอำนาจ และหลีกแคลนผู้ไม่มีอำนาจ

¹³G. Gorer, *Exploring English Character* พิมพ์ครั้งแรก ศ.ศ. 1955.

— กระบวนการโดยทางตรง ได้แก่ การใช้ความพิจารณาที่จะให้บุคคลในสังคมได้เรียนรู้ และยอมรับการปฏิบัติตามคุณค่าและบรรทัดฐานหรือปัจจัยน (norms) ต่าง ๆ ของสังคม เช่น การใช้ภาษา การมีมารยาท พฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคม

— กระบวนการโดยทางอ้อม ได้แก่ การที่บุคคลเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับจากการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคมเริ่มตั้งแต่กับสมาชิกคนอื่นในครอบครัวเดียวกันและกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน

3.4 ผู้ที่มีบุคลิกภาพสอดคล้องและปฏิบัติตามที่สังคมต้องการก็จะได้รับการยกย่อง และได้รับผลตอบแทนต่าง ๆ อันมีผลทำให้คุณท่านไปพิจารณาตามที่สังคมต้องการ และยอมเป็นผลให้ลักษณะเด่นบางอย่างของวัฒนธรรมและสังคมนั้นมีอิทธิพลเหนือการเจริญเติบโตของบุคลิกภาพของบุคคลท่านไปในสังคมนั้น และต่อมาได้กล่าวเป็น “ลักษณะอุปนิสัยประจ忙ชาติ”

4. ปัญหาในการศึกษาลักษณะอุปนิสัยประจ忙ชาติ

นับตั้งแต่ได้มีการเดินทางท่องเที่ยว และมีการติดต่อระหว่างชนชาติต่าง ๆ กัน ผู้ที่ได้ไปยังดินแดนต่าง ๆ ได้เป็นรายงานให้ข้อสังเกตไว้มากเกี่ยวกับลักษณะพิเศษของคนในประเทศที่ตนได้พบเห็น แต่อาจกล่าวว่า “ได้ว่า การมองและตัดสินว่าสิ่งใดเป็นลักษณะอุปนิสัย-ประจ忙ชาติของคนชาติอื่นเป็นไปอย่างผิดแผก และมักมีอคติในใจ โดยผู้มองมักจะมีความเชื่ออยู่แล้วว่า คนชาติอื่นมีลักษณะเฉพาะที่เด่นชัด และมักพิจารณาหาตัวอย่างต่าง ๆ มาสนับสนุนความเชื่อของตน

ในยุคที่ความรู้สึกชาตินิยมมีมาก หรือการมีความรู้สึกว่ากลุ่มคนดีกว่ากลุ่มอื่น (ethnocentrism)¹⁴ ย่อมเห็นว่าวัฒนธรรมของชาตินั้นเองสูงกว่าชาติอื่น ย่อมมองเห็นแต่ลักษณะนิสัยที่ไม่ดีของชาติอื่น และมีการบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อให้เข้าได้กับความเชื่อเดิมของตน อันเป็นผลทำให้มีการดูถูกและเกิดการเข้าใจผิดกันระหว่างชาติ ย่อมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความตึงเครียดในวงการระหว่างประเทศ

5. การมองอุปนิสัยประจ忙ชาติของชาติอื่นในทางนิเสธ

การมองว่าคนชาติอื่นมีลักษณะอุปนิสัยไปทางที่ไม่ดี มักมีปราภูมิอยู่เสมอ จะยก

¹⁴ ศัพท์ “ethnocentrism” บัญญัติขึ้นมาใหม่โดยนักสังคมศาสตร์ที่มีชื่อเสียงคือ วิลเลียม ซัมเมอร์ (William G. Sumner, *Folkways*, Boston, Ginn., 1906) ซึ่งอาจแปลความได้ว่า “คตินิยมวัฒนธรรมกลุ่มคน” ตามรากศัพท์แปลได้ว่า “การยึดมั่นเชื่อชาติ ศาสนา หรือลักษณะทั้งหลายของกลุ่มของคนเป็นศูนย์กลาง”

ตัวอย่างที่แสดงถึงความโน้มเอียงที่คุณชาติหนึ่งมักมองคนอีกชาติหนึ่งในทางไม่ดี ซึ่งเคยเป็นในอดีตและในปัจจุบันอาจมีอยู่บ้าง ตัวอย่างไปนี้¹⁵

(1) ชาวตะวันตกมักมองคนเอเชียและคนแอฟริกันว่าเป็นชาติด้อยพัฒนาไม่สนใจในความเจริญ

(2) คนเอเชียบางชาติมักมองชาวตะวันตกเป็นชาติที่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ทางวัฒนธรรม

(3) คนยุโรปเคยมองคนอเมริกันว่าเป็นชาติที่ฝึกทางการแพทย์ด้วยไม่มีความรู้สึกในเรื่องความสวยงามและศิลปะ

(4) คนอเมริกันก็มักมองคนยุโรปโดยเฉพาะคนอังกฤษว่าเป็นคนหัวเก่า ไม่สนใจในความคิดและความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(5) คนอังกฤษและอเมริกันมักมองพากลางติน (สเปน อิตาลี อเมริกาใต้) ว่าเป็นพากเชื้อถือไม่ได้และเจ้าอารมณ์ ฯลฯ

การมองลักษณะนิสัยประจำชาติมักเกินเลยความเป็นจริง เป็นการใช้คำพูด ประเกท “เหวี่ยงแห่” แบบซึ่งยอมผิดได้ง่าย ดังนั้น การศึกษาลักษณะนิสัยประจำชาติควรทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง

อนึ่ง หากจะให้ใกล้เคียงความเป็นจริง ก็ต้องมองปัญหาและลักษณะนิสัยต่าง ๆ จากสายตาของคนในชาตินั้น ๆ ด้วย¹⁶

นอกจากนี้ ความมองให้เล็กลงไปถึงเหตุผล เงื่อนไข ความจำเป็นและอิทธิพลแวดล้อม ต่าง ๆ ซึ่งทำให้คนในชาตินิยมลักษณะนิสัยที่แสดงออกมาก¹⁷

6. ปัญหาเพิ่มเติมในการศึกษาลักษณะประจำชาติ

การศึกษาลักษณะนิสัยประจำชาติในสัมัยปัจจุบันประสบความลำบากมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยเดิม ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 5 ประการ คือ

ศพท์ ethnocentrism หมายถึง “ทัศนคติในการมองวัฒนธรรมของกลุ่มของตนว่าเหนือกว่าของกลุ่มอื่น ๆ”

อ้างอิงทั้งสอง G.A. Theodorson and A.G. Theodorson, *op. cit.*, p. 135.

¹⁵ คุณเพิ่มเติมในคำบรรยายเรื่อง ลักษณะประจำชาติของประเทศไทย แม้กลิ่นผุ้ง, โรเนียว วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 19 ตุลาคม 2515

¹⁶ ทัศนคติของคนในชาติต่อคนชาติเดียวกันมีอยู่เสมอ แต่มักเป็นข้อสังเกต

¹⁷ อุปนิสัยประจำชาติอาจเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปสำหรับคนบางชาติ ตั้งแต่ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ ลักษณะและคุณภาพของผู้นำทางการเมือง ตัวอย่างที่เห็นชัด คือการณ์กานจินในสิงคโปร์ก่อนยกสีกานจินเป็นนายกรัฐมนตรี และในช่วงที่เข้าเป็นนายกรัฐมนตรี

6.1 ประการแรก ในบุคคลก่อนนั้นสภาพสังคมไม่ค่อย слับซับซ้อนมาก (complex) นัก

6.2 ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงสมัยก่อนมีไม่มาก และไม่รวดเร็ว ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ มีความซับซ้อนและแตกต่างกันในมากขึ้น อีกทั้งกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงก็มีมากขึ้นด้วย

6.3 ประการที่สาม ในแต่ละประเทศยอมรับกันด้วยคนกลุ่มต่าง ๆ มา ซึ่งอาจแบ่งออกไปตามฐานะ (status) ตามชนชั้น (social class) ตามอาชีพ ตามภูมิลำเนาที่อาศัยอยู่ในชนบทหรือในเมือง ตามการเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) คือแล้วแต่ภาษา แล้วแต่ศาสนา เป็นต้น

การพูดถึงลักษณะของคนทั้งชาติจะต้องระบุข้อแม้และเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น เหตุใดและในกรณีใดคนทั้งชาติจึงมีลักษณะนิสัยบางอย่างเหมือนกัน และแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ เพราะโดยธรรมชาติกลุ่มนบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้แตกต่างกันในวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตร¹⁸ ในชนิดและแบบการดำเนินชีวิต ในปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญและการอยู่ในสภาพแวดล้อมต่างกัน ข้อแตกต่างเหล่านี้ทำให้บุคคลที่เจริญเติบโตขึ้นมา มีบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยบางอย่างไม่เหมือนกัน แม้จะเป็นคนชาติเดียวกันก็ตาม

6.4 ประการที่สี่ ความล้ำกันในการศึกษาลักษณะประจำชาติอย่างหนึ่ง คือ ในขณะนี้ประเทศต่าง ๆ เน้นเรื่องการขยายการศึกษาเพื่อปรับปรุงส่งเสริมคุณลักษณะใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ลักษณะนิสัยประจำชาติจึงอาจเปลี่ยนแปลงไปได้¹⁹

6.5 ประการที่ห้า ความแตกต่างระหว่างลักษณะนิสัยประจำชาติของคนชาติต่าง ๆ ในปัจจุบันอาจมีน้อยลงเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ และอิทธิพลชีวิตสมัยใหม่ ๆ เช่น สภาพชีวิตในสังคมเมืองหรือสังคมนคร (urban society) และสังคมอุตสาหกรรม (industrial society) มีคล้าย ๆ กันในประเทศ

นอกจากนี้แล้วการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศต่าง ๆ ก็มีมากขึ้น จน

¹⁸Geoffrey Gorer and John Rickman, *The People of Great Russia: A Psychological Study* (New York, Norton, cited in David Sills, ed., *International Encyclopaedia of the Social Sciences* (vol. 11, New York, Macmillan, 1968), p. 17. นักวิชาการตั้งส่วน พยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าลักษณะของคนรัสเซียเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่เด็ก ทั้งนี้โดยกล่าวว่าเด็กสอดซุกหุ้มตัวผ้าห่ม (swaddled) เป็นเวลานานทำให้เกิดข้อกับการพัฒนาบุคคล ต่อการอยู่ใต้อำนาจของคนอื่น

¹⁹หลายประเทศกำลังดำเนินการอยู่อย่างเช่นฝรั่งเศสและเยอรมัน ประเทศสิงคโปร์ และประเทศไทยล้วนได้

ทำให้เกิดการเอาอย่างกันและเป็นตัวเข้าหากัน ซึ่งเป็นผลให้คนในประเทศต่าง ๆ มีความคล้ายคลึงกันในลักษณะนิสัยบางอย่าง (หรืออาจเรียกว่าลักษณะสากล)

7. ลักษณะอุปนิสัยประจำชาติของคนไทย

ลักษณะอุปนิสัยประจำชาติของคนไทยนั้น มีผู้ให้ทัศนะแตกต่างกันมาก ด้วยว่าคือ บางท่านกล่าวว่า คนไทยเป็นคนเมตตากรุณา แต่ก็มีการอภิปรายว่ามีการทะเลาะเบาะแร้งในระหว่างคนไทยอยู่บ่อย ๆ จนถึงขนาดเลือดตกยางออก ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นคนไทยที่อยู่ภายในประเทศหรือที่ไปทำงานนอกประเทศ²⁰

บางท่านกล่าวว่าคนไทยชอบสนุก และมีโครงสร้างทางบุคลิกภาพและทางสังคมหลวມ ๆ คือ ขาดวินัย²¹ เช่น กรณีของนายจห์น เอมเบร (Embree) นักมานุษยวิทยาตะวันตก

การค้นคว้าว่า อะไรเป็นลักษณะพิเศษประจำชาตินั้นเป็นเรื่องทำได้ยาก เพราะจะต้องมีการพิจารณาคึกคักกันอย่างลึกซึ้งทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และในเชิงสังคมตัวเลข อย่างไรก็ตาม โดยที่ไว้มักอ้างว่าลักษณะประจำชาติของไทยเป็นไปตามทัศนะของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ²²

8. ลักษณะอุปนิสัยประจำชาติตามทัศนะของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ตามทัศนะของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ²³ ผู้ใดสมญานามว่าเป็นนักปกครอง (ผู้ก่อตั้งหลายกระทรง) และเป็น “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ลักษณะอุปนิสัยของคนไทยมีด้วยกัน 3 ประการ ได้แก่ การรักความเป็นไท “ป្រាសจากวิหิงสา” และการรู้จักประสานประโยชน์ ซึ่งทรงใช้ภาษาอังกฤษว่า 1) Love of National Independence 2) Toleration and 3) Power of Assimilation.

²⁰ โปรดดูดูว่าอย่างการยกปัญหาดังกล่าวในข้อเขียนต่อไปนี้ เช่น

ก. “สนทนา”: “อาชญากรรมกับสังคมไทย”, ในสังคมศาสตร์บริการ ศุลกาล, 2515, หน้า 66-68.

ข. ไทยรัฐ, 5-6 พ.ย. 2517; เกี่ยวกับการประท้วงร้ายกันเนยในหมู่คนไทยในกรุงศรีอยุธยา รัฐบาลฟอร์เนย.

นอกจากนี้ มีส่วนอย่างของกร่าวว่า “การรักความเป็นไทยที่ไปทำงานในกลุ่มประเทศตะวันออกกลางและประเทศไทย”

²¹ John F. Embree “Thailand. A. Loosely Structured Social System”, American Anthropologist, 52, 2, 1950.

²² ในการปราช្យกถาที่สามค่ายอาจารย์สมかも ๘ ตุลาคม ๒๔๗๐ เรื่อง “ลักษณะการปกครองประเทศไทยแต่โบราณ” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขณะนั้นทรงแสดงใจไปฟังปราช្យกถาด้วย

โปรดดูอย่างอื่นใน พระบิดาศาสตร์นักการเมือง (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘), หน้า 3-29.

²³ เกี่ยวกับเชิงประวัติ โปรดอ่าน ประพันธ์ ศรีธรรมรงค์, พระบิดาที่นับถือ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (กรุงเทพฯ: แพรพิทยา, ๒๕๑๖).

หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์และสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน จะเป็นได้ว่าลักษณะดังกล่าวตามทัศนะของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพมีส่วนใหญ่ต้องอยู่มาก สมควรพิจารณาเป็นข้อ ๆ ดังนี้

8.1 ประการที่หนึ่ง : การรักความเป็นไทย

การรักความเป็นไทย คือการรักอิสรภาพเสรี ทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับสังคม

8.1.1 ในส่วนบุคคลนั้นจะเห็นว่า คนไทยชอบการคิดที่เสรี การพูดที่เสรี และการกระทำที่เสรี ซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็นทั้งมโนธรรม วิจกรรม และกิจกรรม

ในเรื่องจีกรรมเห็นได้ชัดในคำกล่าวที่ว่า “พูดได้ตามใจ คือไทยแท้”

8.1.2 สำหรับการคิดมีเสรีภาพในทางส่วนรวม คือ ในการปักป้องอิสรภาพ คนไทยพยายามป้องกันเอกสารอธิบดีโดยของชาติไทยมาแต่โบราณกาลจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ คนไทยในยามปกติอาจมีการทะเลาเบาะแร้ง ขัดแย้งกันแต่เมื่อชาติประสบภัยต่างๆ ก็จะหันหน้าเข้าหา กันเพื่อไม่ให้ชาติตกอยู่ใต้ยึดครองของชาติอื่น อนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคำกล่าวว่า “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี” หมายความว่า เมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้น เช่น เมื่อจะเสียเอกราชหรืออธิบดีไทย คนไทยก็จะมีการรวมตัวกันขึ้นเพื่อปักป้องคุ้มครอง รักษาความเป็นไทย คือ ความอิสรภาพเสรี

8.2 ประการที่สอง : ปราศจากวิหิงสา

คำพิพากษา “วิหิงสา” หมายถึงการเบี่ยดเบี้ยน ลักษณะ “ปราศจากวิหิงสา” จึงหมายถึง การไม่ชอบเบี่ยดเบี้ยน หรือหาเรื่องกับคนอื่น การไม่เบียดเบี้ยนหมายรวมถึงการมีความอดกลั้น ไม่ทำความarisunที่ถูกยั่วยุ หากไทยขาดขันติธรรม ไทยคงวุ่นวายต่อสู้โดยใช้กำลังกับอังกฤษ และฝรั่งเศสในยุคถ่ายเอกสารนิคม และหากเป็นเช่นนั้นโอกาสยอมมีมากที่ไทยจะเปลี่ยนพลั่วตาก เป็นเมืองขึ้นของชาติต่างด้าว ท้าวต่างแดน

8.3 ประการที่สาม : การประสานประโยชน์

การรู้จักประสานประโยชน์ ได้แก่ การรู้จักประนีประนอม การไม่เคร่งเครตตรอง (dogmatism) และมีการโอนอ่อนและอะลุ่มอ่อนๆ บางครั้งเรียกว่าเป็นลักษณะแห่ง “เลึงผลบ่มบีบี” หรือที่บางท่านเรียกว่า “สัมฤทธิ์คิด” (pragmatism)

ในเรื่องนี้สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า “ที่ว่าไทยจะดาดในการประสานประโยชน์นั้น ก็พึงเห็นได้ตั้งแต่สมัยเมื่อแรกไทยได้ปกครองประเทศไทยในสมัยนั้นพวกขอมซึ่งมีอยู่เป็นอันมาก แทนที่จะกดขี่ขับไล่ไทยกลับคิดเอาใจพวกขอมให้เข้ากับไทยด้วยประการต่าง ๆ ยกตัวอย่างดังเช่น พระเจ้ารามคำแหงมหาราชทรงคิดตั้งแบบหนังสือไทย

ให้ใช้เขียนได้ทั้งภาษาไทยและภาษาขอมด้วยตัวอักษรอ่างเดียวกัน และ Jarvis ประเมณีของขอมอย่างใดดี ไทยที่รับมาประพุตเป็นประเพณีของไทยไม่ถือทิฐิ คุณธรรมที่นลادประสาประโภชน์ อันนี้ คงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งในโบราณสมัย ซึ่งทำให้ขอมกับไทยกล้ายเป็นชาวสยามพากเดียวกัน”

นอกจากนี้ ยังทรงยกตัวอย่างกรณีของการเข้ากันได้ระหว่างคนเจนกับคนไทย และคนผู้ร่วมกับคนไทย อันเนื่องมาจากการประสาประโภชน์ ดังทรงกล่าวว่า

“เมื่อในสมัยภายหลังมา เมื่อมีพวกเจนพากันเข้ามาตั้งทำมาหากินในเมืองไทย มาอยู่ เพียงชั่วบุรุษหนึ่ง²⁴ หรือ 2 ชั่วบุรุษก็กล้ายเป็นชาวสยามไปด้วยคุณธรรมของไทยที่กล่าวมา”²⁵

9. ลักษณะนิสัยประจำชาติไทยอีกทัศนะหนึ่ง

นักวิชาการปัจจุบันที่เรียกกันว่าร่วมสมัย²⁶ ได้แสดงทัศนะไว้ว่าอุปนิสัยของไทยมีลักษณะบางอย่างคล้ายคนตะวันออก และมีลักษณะพิเศษ 7 ประการด้วยกัน ได้แก่ การรักอิสรภาพ ความเป็นตัวของตัวเอง, การมักร้อนอย, การหาความสุขจากชีวิต, การเคารพเชือฟังอำนาจ, ความโอ้อ่า และความเอื้อเพื่อ

9.1 ประการที่หนึ่ง : ความรักอิสรภาพหรือความเป็นไท

โดยปกติ คนไทยมีลักษณะนิสัยไม่ต้องการอยู่ใต้อำนาจบังคับของผู้อื่น ไม่ชอบการควบคุมบังคับเข้มงวด ไม่ชอบการกดซี่ หรือให้ผู้อื่นเข้ามา干预เกี่ยวสั่งการในรายละเอียดในการทำงานและการดำเนินชีวิตส่วนตัว

คนไทยมักเป็นคนที่มีความหยิ่งและรักศักดิ์ศรีของตนเอง การบังคับน้ำใจกันหรือฝืนความรู้สึกของกันและกัน คนไทยถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ

คนไทยมักไม่ต้องการเอาตัวเองเข้าไปผูกพันกับเรื่องของคนอื่น ไม่ต้องการเข้าไปมีพันธุกรรม ซึ่งจะจำกัดเสรีภาพของตนเอง

ลักษณะนิสัยนี้ทำให้คนไทยมีการประพฤติปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ สามารถดำรงความเป็นชาติและเอกาชามาได้จนถึงวันนี้ และช่วยป้องกันไม่ให้เกิดระบบการปกครองแบบเผด็จการรุนแรงในประเทศไทย

²⁴ คงจะหมายถึงหนึ่งชั่วอายุคน (generation) หมายถึงประมาณ 25-30 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาแห่งการมีครอบครัว มีบุตรผู้สืบทอดสกุล

²⁵ ปรัชญ์ศาสตร์และการเมือง. อ้างแล้ว. หน้า 7.

²⁶ ประเสริฐ แย้มกิลินพัน, อ้างแล้ว. หน้า ช-12.

อนึ่ง คนไทยไม่ชอบทำงานอยู่ใต้อำนาจบังคับของผู้อื่น เช่น การเป็นลูกจ้างกรรมกร หรือทำงานบริษัทห้างร้านเอกชน นอกจากความจำเป็นจะบังคับหรือสั่งตอบแทนสูงพอ

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าความรักอิสรภาพดังกล่าวทำให้คนไทยไม่ค่อยมีความรู้สึกผูกพันต่อหน้าที่ คนไทยมักถือตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งมีผลทำให้การประสานงานและทำงานเป็นกลุ่มมีปัญหาง่ายอย่างตามมา

9.2 ประการที่สอง : การยึดความเป็นตัวของตัวเองหรือบังคับคนเดียว (individualism)

ลักษณะที่ใกล้เคียงกับการรักอิสรภาพ คือ การให้คุณค่าในความเป็นตัวของตัวเอง ความนิยมนี้ส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนาฝ่ายธรรมชาติ²⁷ ซึ่งย้ำความสำคัญของบุคคล เป็นพิเศษ เช่น ถ้าว่าบุคคลจะเป็นอย่างใดย่อมแล้วแต่กรรมของบุคคลนั้นในอดีต บุคคลควรพึงสนใจ (อุดุสาห์ อุดุตโน โนโต)

อนึ่ง จะเห็นได้ว่าในวิธีการเลี้ยงดูบุตรของคนไทยไม่นิยมการบังคับเข้มงวด คนไทยนิยมการปล่อยตามใจ

นอกจากนี้ มีปรากฏการณ์ที่ว่าคนไทยไม่ชอบการรวมกันเป็นกลุ่ม ถือหลักต่างคนต่างอยู่ เช่น ที่แสดงออกในสุภาษิต “บ้านใคร ใครอยู่ อุ้มใคร ใครนอน” หรือ “ธุระไม่ใช้”

ในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลควรจะยึดหลัก “เกรงใจ” กัน ซึ่งหมายถึงการไม่เรียกร้องบังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่อยากทำ

9.3 ประการที่สาม : ความมั่น้อย

คนไทยมักไม่มีคิดนิรนทดเยือกยะเย้นที่จะเอาอย่างคนอื่น และมักถือเสียว่าความสำเร็จของแต่ละบุคคลเป็นเรื่องของบุญวาสนา ทุกคนอาจมีความสุขได้เท่าเทียมกันทั้งนั้น เพราะเป็นเรื่องภายใต้โดยที่ถึงแม้จะยากจน แต่บุคคลก็หาความสุขได้

โดยปกติ คนไทยมีความมั่น้อยดีกว่าความมั่นใหญ่เฝ้าสูง ซึ่งบุคคลจะต้องทราบภัยและใจ เพื่อให้สำเร็จอย่างอื่น โดยเฉพาะดีกว่าการยอมตกลงไปขอความช่วยเหลือพึ่งอาศัยผู้อื่น

ความมั่นอยู่นี้บางท่านกล่าวว่ามีส่วนทำให้คนไทยมองโลกอย่างยอมรับ คือแล้วแต่ว่าสิ่งใดจะเกิดขึ้นในอนาคตก็ปล่อยให้เกิด และเผชิญบัญญากาเออิงในภายหลัง เช่น คำกล่าวว่าให้ “ใจเย็น” หรือ “เนยไว้แล้วตีเอง”

²⁷ พุทธศาสนาฝ่ายธรรมชาติหรือฝ่าย Hinayana เน้นการปฏิบัติหรือการท่า “กรรม” (มโนกรรม วจกรรม และกายกรรม) ด้วยตนเอง ซึ่งแตกต่างจากฝ่าย “มหาyan” (ยาน หรือพาหะในไทย) ซึ่งอาศัยผู้นำเป็นผู้นำทางไปสู่พระนิพพาน

9.4 ประการที่สี่ : การย้ำการหาความสุขจากชีวิต

คนไทยมักมองชีวิตในแง่ของมีข้อดีอย่าง มีการกลมกลืน ลักษณะตั้งกล่าวเป็นไปในทางตรงข้ามกับคนตะวันตก ซึ่งมักมองชีวิตในแง่ความขัดแย้ง คือข้อดีอย่างระหัวงำนาจฝ่ายตัวในตัวมนุษย์ (เรียกว่า “id” ตามศัพท์ของ Sigmund Freud)²⁸ และอำนาจฝ่ายสูง (เรียกว่า “superego”) อันได้แก่ ศีลธรรมและความรู้สึกรับผิดชอบในใจ

ความเป็นคนไทยสนุกสนานร่าเริง และยิ้มแย้มแจ่มใส่ของคนไทยเป็นที่ประทับใจชาวต่างประเทศทั่วไป คนไทยดูเป็นคนที่ไม่มีความทุกข์ร้อนและจะทำสิ่งใดก็นึกถึงความสนุกสนานทั้งหมดอ ตั้งจะเห็นได้จากการรับวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมของตะวันตก ดือการรับสินค้าต่าง ๆ ที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศ ในที่คลับ บาร์ และสถานเสริมสวยต่าง ๆ

การมีความสนุกร่าเริงทำให้คนไทยมีสุขภาพจิตมั่นคงและมีส่วนทำให้รู้สึกไม่มีความจริงจังในชีวิต และมักค่านึงเฉพาะความสุขในปัจจุบัน

ลักษณะนี้สืบทอดกันมาตั้งแต่การรับวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมของตะวันตก ดือการรับสินค้าต่าง ๆ ที่ทำงาน การควบคุมใจตนเองและการประหยัด

9.5 ประการที่ห้า : การเคราพเชื่อฟังอำนวย

มีทัศนะหนึ่งที่เห็นว่าคนไทยนิยมการแสดงความนอบน้อมและเคารพบุคคลผู้มีอำนาจ และบางครั้งกล่าวว่าคนไทยมีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม²⁹ จะเห็นได้ว่ามีส่วนใหญ่บ้าง กล่าวว่าคือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นไปตามแบบพิธีชึ่งแสดงถึงฐานะสูงต่ำของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น จัวยการแสดงออกในสรรพนาชนิดต่าง ๆ ที่ใช้เรียกแทนชื่อบุคคล ในการปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่ ผู้ที่มีอำนาจมากให้การยกย่อง

อย่างไรก็ตาม พึงพิจารณาไว้ในสังคมไทยมีลักษณะที่อาจเรียกได้ว่า “ผู้อุปถัมภ์-กับผู้น้อย” (patron-client) คือผู้ใหญ่ก้มมีหน้าที่บางอย่างต่อผู้น้อย เช่น จะต้องใช้อำนาจด้วยความเป็นธรรม จะต้องเป็นผู้ที่ในสวัสดิภาพของผู้น้อย การเคารพเชื่อฟังอำนาจจะเป็นไปอย่างมีเงื่อนไข คือ อำนาจที่เป็นธรรม ซึ่งต่างกับการเคารพเชื่อฟังอย่างเด็ดขาด เช่น ที่พบในความสัมพันธ์ระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่ในประเทศไทยและญี่ปุ่น

²⁸ซีกมันต์ ฟรอยด์ (Freud) เป็นปราจารย์แห่ง “จิตวิเคราะห์ศาสตร์” (psychoanalysis) ทฤษฎีของฟรอยด์เข้าใจได้ถ่ายทอดถึงการบุคคลที่ประกอบแห่งบุคลิกภาพว่ามีแรงผลักดันตามธรรมชาติ เรียกว่า “id” ซึ่งมุ่งไปที่การก้าวข้ามและความอุยากหั้งมวล แรงผลักดันดังกล่าวจะถูกกดหรือบังคับโดยกลไกทางสังคม ซึ่งเรียกว่า อะปอร์อิโก ผลแห่งการสู้กันระหว่างแรงจากภายในและกลไกของสังคม คือ ตัวของเรารอง คือตัวอัตตา (ego)

²⁹ลักษณะบุคลิกภาพอำนาจนิยมมีการค้นคว้าไว้มาโดยเฉพาะจากนักวิชาการที่ลีกัมจากประเทศเยอรมัน สมัยสังครวมโลกครั้งที่ 2 ผลงานเล่มแรก คือ Adorno, The Authoritarian Personality. อ้างแล้วในส่วนต้นของข้อเขียนนี้

ลักษณะไม่เด็ดขาดของการใช้อำนาจและความนิยมความเป็นตัวของตัวเองที่กล่าวแล้วข้างต้นในรัฐธรรมนูญไทย ทำให้การใช้อำนาจบังคับบัญชาฝ่ายอื่นๆ จำกัดหลายอย่างในสังคมไทย

9.6 ประการที่หก : ความโ่ออ่า

ลักษณะนี้สัญญานี้เป็นของมาจากการเชื่อมันและหึ้งในเกียรติของตนเอง คนไทยนั้นถึงแม้ภายนอกจะดูฐานะต่ำ แต่ในใจจริงก็ไม่เต็มใจยอมรับว่าตัวเองต่ำต้อยกว่าผู้อื่น คนไทยถือว่าตนมีความสามารถเท่าเทียมกับคนอื่น สำคัญมีโอกาสเช่นเดียวกัน

คนไทยไม่ยอมให้มีการดูถูกกันง่าย ๆ และถือว่าตนมีศิทธิเท่าเทียมกับผู้อื่น ในฐานะเป็นมนุษย์คนหนึ่ง เมื่อคนอื่นมีศิทธิทำได้ เราก็มีศิทธิทำได้เช่นเดียวกัน

ลักษณะนี้ตรงกับหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของลัทธิประชาธิปไตย ซึ่งทำให้เกียรติแก่บุคคลเท่าเทียมกันไม่ว่าเขาจะมีชาติกำเนิดอย่างไร คนไทยแสดงลักษณะนี้ออกด้วยการแสดงความโ่ออ่าเพื่อให้คนอื่นยอมรับความสำคัญของตน เช่น ชอบเครื่องแบบ ชอบมีตำแหน่งทางราชการที่ให้อำนาจและได้รับเกียรติยกย่อง ชอบแสดงตัวเป็นผู้รู้และภูมิใจมากจากผู้อื่น ชอบการแสดงความเป็นคนมีหน้าใหม่โดยไม่คำนึงถึงฐานะของตน ชอบการแต่งกาย ใช้ช่องแสดงความภูมิฐาน เช่น การใช้ช่องที่ทำจากต่างประเทศ ฯลฯ จะเห็นว่าแม้แต่คนชนบทก็ชอบแข่งขันกันในเรื่องนี้ เช่น ต้องมีปากกาปลอกทอง วิทยุ หรือเครื่องทองรูปพรรณไว้สำหรับอวดผู้อื่น

9.7 ประการที่เจ็ด : มิจฉ้อ้อ้อเพื่อแผ่

คนไทยมีลักษณะเป็นมิตรกับคนทุกคนและมีชื่อเสียงในการให้การต้อนรับแขกหรือคนแปลกหน้าที่มาเยี่ยมเยียนอย่างอบอุ่นและด้วยน้ำใส่ใจจริง คนไทยนิยมความจริงใจและความช่วยเหลือกันในความสัมพันธ์ระหว่างกันและเมื่อคิดเอาเบรียบผู้อื่น

ความเมตตากรุณาสังสารและไม่ซ้ำเติมผู้แพ้เป็นคุณธรรมสำคัญอันหนึ่งของคนไทย บางครั้งจะใจกว้าง แต่ก็หายเร็ว บางครั้งเรียกว่า คนไทย “ส้ม泱”

10. ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะอุปนิสัยประจำชาติ

การอภิปรายว่าอะไรเป็นลักษณะประจำชาติมีใช่จะยุติง่าย ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่มีข้อยุติเลยก็ได้ เท่าที่น่าจะกล่าว ณ ที่นี้เป็นสมมือนบทนำเพื่อเป็นถุ่ทางค้นควาริจยต่อไป

สิ่งที่ใกล้เคียงกับลักษณะประจำชาติคือ ค่านิยม หรือคุณค่า (values) ของคนในสังคมต่าง ๆ กัน สมควรนำนานาทัศนะเกี่ยวกับค่านิยมมาแสดง ณ ที่นี้ด้วย ดังต่อไปนี้

11. ความหมายของค่านิยมหรือคุณค่า

11.1 ค่านิยม

ค่านิยม หรือบางครั้งเรียกว่า “คุณค่า” (value) ได้แก่ การถือว่าอะไรดีไม่ดี³⁰ ใน การแสดงออกทางพุทธิกรรม การประพฤติปฏิบัติคส้อยตามค่านิยมย่อให้เป็นการยกย่อง เรื่องค่านิยม ของคนไทยหรือของชาติใดก็ตามเป็นเรื่องที่ถูกเฉียงกันได้ไม่มีที่สิ้นสุด ข้อที่ควรพิจารณา คือ

ก. อาณาบริเวณ ค่านิยมที่กล่าวถึงนี้หมายรวมถึงคนทั้งชาติหรือเป็นเพียงเฉพาะ ท้องที่ หากมีทั่วประเทศอาจเรียกได้ว่าเป็น “ลักษณะประจำชาติ” หากเป็นในระดับหมู่คณะ ก็เพียงค่านิยมเฉพาะของหมู่คณะนั้น ๆ เช่น การมุ่งมั่นเอาดีทางวิชาการของคนบางตระกูล หรือ บางครอบครัวก็เป็นค่านิยมเฉพาะคุณกลุ่มนั้น ๆ เท่านั้น

ข. ชนอยู่กับกาลเวลา การยกตัวอย่างในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพุทธิกรรมของคนไทย อาจไม่ตรงกับสภาพเป็นจริงในปัจจุบันก็ได้ ตัวอย่างก็คือ การเชือกือเรื่องผีสาหade หรือ อำนาจศักดิ์สิทธิ์ แต่เดิมอาจเชือมากก็จริงอยู่ แต่ปัจจุบันได้ลดน้อยลงไปมากแล้ว เป็นต้น

เพื่อให้เห็นความหลากหลายแห่งทัศนะเกี่ยวกับค่านิยมของคนไทย จึงขอนำเสนอต่อไป ที่นี้โดยย่อ³¹

12. ค่านิยมสังคมไทยตามทัศนะที่หนึ่ง : การแบ่งค่านิยมออกเป็นลักษณะเฉพาะของ สังคมไทยและค่านิยมอันเป็นลักษณะของสังคมเกษตรกรรม

ค่านิยมตามทัศนะนี้เป็นของ ดร.อุดล วิเชียรเจริญ นักวิชาการผู้นี้วิเคราะห์ค่านิยมใน สังคมไทยว่าประกอบด้วยลักษณะสองประการคือ

1) ของสังคมไทยแท้ ๆ คือ มีเฉพาะในประเทศไทยกับลักษณะที่เกิดขึ้นเพราสังคม ไทย เช่น สังคมเกษตรกรรม ค่านิยมที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยจัดได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ ของสังคมไทย

2) ลักษณะบางอย่างที่มีอยู่ในสังคมไทยสืบเนื่องมาจากการที่ประชากร

³⁰ ค่านิยมเป็นเรื่องของจิตใจ เป็นเรื่องของความพอใจ เป็นเรื่องของความรู้สึก ถึงนั้น value จึงแตกต่างจากเรื่อง ของประโยชน์ (Utility) ทางวัสดุ โปรดดู Fairchild, op. cit., pp. 331-2

³¹ ข้อมูลเด่นอันดับแรกเรียบเรียงจากข้อเขียนของ ดร.อุดล วิเชียรเจริญ, “ค่านิยมของสังคมไทย”, งานสารกรรมภาษาไทย มีฤဏยน - ตุลาคม 2515, หน้า 138-164.

ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ ทั้งนี้ เพราะประเทศไทยอีน ๆ ที่มีการประกอบอาชีพทำนาอย่างเดียวกัน ย่อมมีค่านิยมดังกล่าวเหมือนกัน หรือคล้าย ๆ กัน³²

13. ค่านิยมซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย

ค่านิยมที่เป็นลักษณะเฉพาะของคนไทยตามทัศนะของ ดร.อุดุล คือ การรักความเป็นอิสระหรือความเป็นเอกเทศ (individualism) การนิยมครอบครัวเดียว (nuclear family) การเสียงผลปฏิบัติ และค่านิยมบทบาทของสตรี (female activism)

รายละเอียดมีดังนี้ :

13.1 ค่านิยมที่หนึ่ง : การรักความเป็นอิสระ

การรักความเป็นอิสระหรือปัจเจกชนนิยม เป็นค่านิยมที่ฝัง根柢อยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทย คนไทยไม่อยากให้ความยุ่งเกี่ยวและไม่ต้องการไปยุ่งกับคนอื่น ไม่ชอบอยู่ใกล้กับบ้านของคนอื่น การรักความเป็นอิสระของตัวเองนี้ทำให้คนไทยเป็นคนเอาตัวเองอดิเรกโดยมีหัวหน้า “ตัวโครงสร้าง” ดำเนินถึงความสะเดาะสนาของตนเป็นแก่นแท้

ค่านิยมแห่งการรักความเป็นอิสระนี้ ดร.อุดุล วิเชียรเจริญ อธิบายว่า “การรักความเป็นอิสระ คือการไม่ต้องการให้ความยุ่งเกี่ยวและต้องการเป็นคนเดียว แต่ “ทำอะไรได้ตามใจคือไทยแท้”, “ตัวโครงสร้าง”, “รู้อะไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอบเป็นยอดดี”

ดร.อุดุล กล่าวว่า โดยทั่วไปค่านิยมแห่งปัจเจกชนนิยมนี้เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมอุตสาหกรรม จึงไม่น่าจะมีในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมการเกษตร ประเทศอื่นที่อยู่ในภาวะสังคมแบบเดียวกับไทย เช่น จีน อินเดีย มีความเห็นแก่ตัวและรักตัวเอง ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ความเห็นแก่ตัวนั้นไม่แรงถ้า เพราะเขามีค่านิยมที่ทรงกันข้ามกับค่านิยมนี้ กล่าวคือ ค่านิยมที่ถือความสำคัญและความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มหรือครอบครัวหรือสถาบันเป็นหลัก

13.2 ค่านิยมที่สอง : ค่านิยมระบบครอบครัวเดียว หรือครอบครัวเล็ก

ในทัศนะของ ดร.อุดุล การรักษาความเป็นอิสระของคนไทยทำให้เกิดรูปสถาบันทางครอบครัวเดียว ระบบครอบครัวเดียวเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ และลูกเป็นส่วนสำคัญ เมื่อลูกเติบโตและแต่งงานก็มักจะแยกครัวเรือนออกไปในฐานะทางเศรษฐกิจ อำนวยปูյ่าตายายหรือญาติบางคนอาจอยู่ในครัวเรือนด้วยบ้าง แต่โดยทั่วไปแล้วลูกที่แต่งงานแล้วมักจะแยกครัวเรือนอยู่ต่างหาก

ครัวเรือนแบบเดียวนี้มีขนาดเล็กต่างกับสถาบันครอบครัวแบบที่เรียกว่า “ครอบครัว”

³² ความหมายคือ ผู้ที่มีอาชีพทางเกษตรกรรม ได้แก่ ชาวไร่ชาวนาที่มีอุปนิสัยคล้าย ๆ กัน เช่น การรักกันเอื้อเฟื้อร่วมมือกันเก็บเกี่ยว

หรือ “แພขยาย” (extended family หรือ joint family) ซึ่งเป็นครัวเรือนใหญ่ ครัวเรือนใหญ่ ประกอบด้วยลูกหลานญาติพี่น้องซึ่งแต่งงานและมีลูกหลานหลายชั่วคน แต่ก็ยังรวมกันอยู่เป็นครัวเรือนเดียวกัน ไม่แยกกระจายออก

ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวรวมแบบนี้ pragmatism ในสังคมจีน สังคมอินเดียและสังคมญี่ปุ่น และสังคมของประเทศไทยในยุโรปก่อนที่จะเปลี่ยนสภาพจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม

สังคมไทยทั้ง ๆ ที่เป็นสังคมเกษตร แต่ก็มีค่านิยมนี้อยู่ ซึ่งทำให้แตกต่างไปจากสังคมเกษตรโดยทั่วไป

13.3 ค่านิยมที่สาม : ค่านิยมการเล็งผลปฏิบัติหรือ “สันฤทธิ์” (pragmatism)

ค่านิยมที่เด่นชัดอีกอย่างหนึ่งของคนไทยตามทัศนะของ ดร.อุดุล คือ การเล็งผลปฏิบัติ หรือสัมฤทธิ์ กล่าวคือ คนไทยมักไม่ยึดถือสิ่งที่ไม่เห็นผล หรือไม่สอดคล้องกับประโยชน์ของตน

ค่านิยมแห่งการเล็งผลปฏิบัตินี้กลมกลืนต่อเนื่องกับค่านิยมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ การที่อุปนายช์ของตนเป็นสำคัญ คนไทยมักไม่ปฏิเสธว่าอุดมการณ์ หลักการ และกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญ แต่จะปฏิบัติตามหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง อาจจะไม่ปฏิบัติถ้าหากว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นชัดกับประโยชน์ส่วนตัว หรือหากสิ่งนั้นทำให้เสียความเป็นตัวของตัวเองก็ไม่ทำ แต่ถ้าการกระทำสิ่งเหล่านั้นเป็นการเสริมประโยชน์ของตน ก็มักทำ

ค่านิยมนี้นักจากทำให้คนไทยไม่เคร่งต่อระเบียบหรือหลักการแล้ว ยังทำให้คนไทยเป็นผู้ที่ไม่สนด ไม่ชอบในการคิดที่เป็นอรรถนัย หรือเรื่องซึ่งเป็นระบบ ค่านิยมในการเล็งผลปฏิบัติทำให้เป็นการยกแก่คนไทยที่จะเป็นนักคิดแบบนามธรรม (abstract thinker)

ในทัศนะของ ดร.อุดุล นักคิดไทยมักแสดงความคิดออกมากในรูปซึ่งจับต้องได้หรือเกี่ยวพันกับเหตุการณ์ สถานการณ์ หรือสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเคยมีประสบการณ์ ตัวอย่างเช่น อาจถือว่า สุนทรภู่เป็นนักคิด แต่สิ่งที่ท่านผู้นี้คิดเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ง่าย ดังนั้น จึงเข้าใจและจำได้ เช่น “รู้อะไรก็ไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรองเป็นยอดดี”

13.4 ค่านิยมที่สี่ : ค่านิยมบทบาทของสตรี

ค่านิยมบทบาทของสตรีมักเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมอุตสาหกรรม เพราะในสังคมเกษตรสตรีมักมีฐานะต่ำ โดยทำหน้าที่ซึ่งเป็นงานบ้านและไม่มีบทบาทในการเศรษฐกิจ

แต่สังคมไทยแตกต่างกับสังคมเกษตรกรรมอีก เพราะในสังคมไทย ค่านิยมยกย่องฐานะและบทบาทของสตรี สำคัญมากตามกฎหมาย ก็จากล่าวได้ว่า ผู้หญิงไทยยังไม่

มีความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้ชายในหลายเรื่อง แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกเขี้ยวว่า ความไม่เสมอภาคตามกฎหมายนั้น เป็นมาจากความสัมพันธ์ฉันสามีภริยาเท่านั้น นิใช่เป็นความไม่เสมอภาคระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายโดยทั่วไป ดังนั้น จะเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวมิได้มีผลในสังคมไทยทำให้ฐานะของสตรีต่ำต้อย หรือบันทอนบทบาทของสตรีทางสังคม

คนไทยเชยชินต่อการเห็นผู้หญิงทำงานนอกบ้าน ตั้งแต่การไถนา ดำเนิน เกี่ยวข้าว ชุดเดิน แบกหาม ซ้อมถนน สร้างบ้าน งานในโรงงาน งานในร้านค้า และงานในสำนักงาน ผู้หญิงไทยทำงานเหล่านี้เที่ยมป่าเที่ยมไร่กับผู้ชาย และบางครั้งก็มากกว่าผู้ชายเสียอีก สำหรับคนไทยดูเป็นของธรรมชาติ แต่ชาวต่างประเทศมักแปลงใจ

14. ค่านิยมในสังคมไทยชั้นสืบเนื่องมาจากการที่สังคมอยู่ในสภาพของสังคมเกษตรกรรม

ค่านิยมตามหัวข้อนี้เป็นทัศนะของ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ ชีวิตจากข้อ 13. ค่านิยมในประเภทแรก (ข้อ 13.) ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น อาจขัดแย้งหรืออาจเสริมต่อ คือสนับสนุนค่านิยมในประเภทหลัง คือ สืบเนื่องมาจากการที่มีชีวิตอยู่ในสังคมเกษตรกรรมที่ได้

ค่านิยมในสังคมเกษตรมีลักษณะตรงกันข้ามกับค่านิยมในสังคมอุตสาหกรรม นักวิชาการผู้นั้นได้แยกออกเป็นคู่ ๆ ตามตารางดังต่อไปนี้

ค่านิยมเปรียบเทียบ

		สังคมการเกษตร	สังคมอุตสาหกรรม
ค่านิยม	1	ความเมื่อย (inelastic)	ความฉับพลัน (energetic)
	2	การถือฐานานุรูป (prescriptive)	การถือความสามารถ (acquisitive)
	3	การถือความสัมพันธ์ส่วนตัว (personalized)	การถือหลักเกณฑ์ (impersonal)
	4	การถือประโยชน์ตนเอง (self-oriented)	การถือประโยชน์ส่วนรวม (organization-oriented)
	5	การถืออำนาจ (authoritarian)	การถือเสรีภาพ (libertarian)

14.1 ค่านิยมที่หนึ่ง : ความเมื่อย (inertial)

ค่านิยมนี้มีลักษณะเหมือนแรงเมื่อย (อินเนอร์เชีย, inertia). ในพิสิกส์ กล่าวคือ ถ้าวัตถุที่มีแรงนี้อยู่กับที่มันก็จะหยุดแค่นั้น และถ้าวิ่งอยู่อย่างไรก็จะวิ่งอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง

ความเมื่อยเป็นค่านิยมที่ฝังแน่นในสังคมเกษตรกรรม ทำให้มีความพึ่งพาใจในสิ่งที่มีอยู่ ไม่กระตือรือล้นขนาดขวย และมักทำงานแต่เฉพาะเท่าที่จำเป็นในการรองรับภาระ หากเป็นงานหนักแม้รายได้สูงก็ไม่อยากทำ เพราะมีความเคยชินกับความสบายและชอบทำงานที่สบาย ๆ แม้เงินที่ได้ตอบแทนจะน้อย

14.2 ค่านิยมที่สอง : การถือฐานานุรูป (prescriptive)

ในสังคมเกษตรกรรมนั้น การที่จะได้ตำแหน่งหน้าที่การงานนั้นย่อมเป็นไปตามฐานานุรูปตามฐานะของบุคคลหรือตามกำหนดของบุคคล (ชาติวัฒน์)

การถือฐานานุรูปนี้ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความเหมาะสมของบุคคลในตำแหน่งหน้าที่การงาน การที่บุคคลเข้าดำรงตำแหน่งหน้าที่หรือได้รับมอบหมายหน้าที่มักไม่เกี่ยวกับความสามารถหรือความสมฤทธิ์ (achieved)³³ แต่เพราะว่าผู้นั้นมีฐานะอันควรแก่ตำแหน่งนั้น ๆ ฐานานุรูปเป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น ต้องเป็นบุตรหลานของผู้มีตำแหน่งทางราชการ หรืออยศทางทหารหรือผู้มีฐานะร่ำรวย แต่ในสังคมอุดสาหกรรม การได้ตำแหน่งหน้าที่การงานมักเป็นไปตามความสามารถของบุคคล เพราะถือหลักความสามารถไม่ใช้ถือฐานานุรูปเป็นมาตรฐาน ตัดสิน

14.3 ค่านิยมที่สาม : การถือความสัมพันธ์ส่วนตัว (personalized)

ในสังคมเกษตรกรรมความสัมพันธ์ส่วนตัวมีความสำคัญยิ่งในการพิจารณาให้คนเข้าทำงาน หรือในการมอบหมายงาน ผู้รู้จักมักคุุน ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นญาติและผู้ที่พากเพียรผูกพัน เป็นบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาอย่างกว่าบุคคลที่ไม่คุุนเคย หรือไม่ใช่พี่น้องพี่น้อง แม้ว่าบุคคลภายนอกเหล่านั้นจะมีคุณวุฒิสูงกว่าก็ตาม

14.4 ค่านิยมที่สี่ : การถือประโยชน์ตนเอง (self-oriented)

การที่จะทำอะไรให้ได้ดีนั้นมักจะต้องมีเหตุจูงใจ (incentive) เหตุจูงใจในสังคมเกษตร

³³โดยปกติในสังคมวิทยามักแบ่งลักษณะของฐานะหรือสถานภาพ (status) ออกเป็น ascriptive (ascribed status) คือ “สถานภาพติดตัว” เช่น เพศ ผิวพรรณ อายุ กับ achieved status คือสถานภาพที่ได้มาในภายหลัง ซึ่งบางครั้งแปลว่า “สถานภาพสมฤทธิ์” อันได้แก่การได้พัฒนาความสามารถ หรือความสามารถ เปรียบเสมือนการศึกษาสูง些 รายได้สูงขึ้นและเหตุอื่น ๆ

คือ ความประรรถนาที่จะทำเพื่อตัวเอง ถ้าหากว่างานอย่างหนึ่งอย่างใดนั้นไม่ให้ประโยชน์แก่ตัว ก็มักไม่ทำ หรือทำไปด้วยความไม่เต็มใจ

ในสังคมอุตสาหกรรมตามทัศนะของ ดร.อดุล มักคำนึงถึงประโยชน์ของหมู่คณะเป็น เกณฑ์ ประโยชน์ของส่วนรวมจะได้รับการเชิดชูเหนือประโยชน์ส่วนบุคคล การปฏิบัติหน้าที่ การงาน การพยายามที่จะทำอะไรให้ดีนั้นในสังคมอุตสาหกรรมสืบเนื่องมาจากความสำนึกว่า ตัวเองมีพันธกรณี และมีความรับผิดชอบต่อหน่วยงาน หรือสังคมที่มีอยู่

14.5 ค่านิยมที่ห้า : การถืออำนาจ (authoritarian)

ค่านิยมการถืออำนาจมีอยู่ในสังคมเกอเรตโดยทั่วไป และแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ในทุกรายดับของโครงสร้างของหน่วยงาน เช่น การที่อำนาจการบังคับบัญชาและ การสั่งงาน มา รวมอยู่ที่ผู้บังคับบัญชาขั้นสูง การที่ว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา มีหน้าที่เพียงรับคำสั่งและปฏิบัติตาม ที่ว่าความถูกต้อง หรือไม่ถูกต้องของการสั่งงาน มิใช่อยู่ที่เหตุผล แต่อยู่ที่ผู้มีอำนาจเป็นผู้สั่ง หรือไม่

ดร.อดุล ได้ตั้งข้อสังเกตว่า คนไทยมีความเป็นตัวของตัวเอง อันเป็นค่านิยมประจำชาติ อย่างหนึ่ง แต่ก็มีค่านิยมการถืออำนาจ ซึ่งภาคแยกกันอยู่ เป็นการขัดกันทางค่านิยมและขัดกัน ทางบุคลิกภาพ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหาทางออกด้วยการไม่แสดงความเป็นตัวของกับผู้มีอำนาจ ผิดกฎหมายด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็เก็บไว้ในใจ จะสังเกตเห็นได้ว่าคนไทยนิยมการนิ่งไม่แสดงความ ขัดแย้งกับคนแปลกหน้า อนึ่ง คนไทยแสดงออกซึ่ง “ความเกรงใจ” คือเฉยเฉียบ เมื่อเป็นกรณี ขัดแย้งกับผู้มีอำนาจ คนไทยมักไม่แสดงออก ด้วยผลแห่งค่านิยมการถืออำนาจ และถ้ารู้สึกว่า จะทนไม่ได้ ก็หลบหลีกซึ่งเป็นวิธีการรักษาตัวรอด

15. ค่านิยมของไทยอีกทัศนะหนึ่ง

ทัศนะนี้เป็นของนักสังคมวิทยาไทยผู้หนึ่ง³⁴ คือ ไพฑูรย์ เครือแก้ว ท่านได้กล่าวไว้ว่า ค่านิยมของคนไทยมี 9 ประเภท ได้แก่ ความมั่งคั่ง, อำนาจ, ความเป็นใหญ่, จิตใจนักเงง, การ เป็นเจ้านาย, การมีใจกว้าง, การรู้จักกตัญญูรู้คุณ, การยกย่องความเป็นปราชญ์ และรู้จักที่ต่ำ ที่สูง ดังจะได้กล่าวต่อไป

15.1 ค่านิยมที่หนึ่ง : ความนั่งถัง

เงินมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดแนวทางและรูปแบบของพธิติกรรมของคนไทย³⁵ กำหนด

³⁴ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย “(พระนคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียงจงเจริญ, 2513), หน้า 91-103

³⁵ แนวคิดต่าง ๆ นี้เป็นของนักสังคมวิทยาตั้งก่อน และผู้อ่านอาจอภิปรายได้ว่า ค่านิยมแห่งความนั่งถังหรือการ ที่ว่าเงินสำคัญนั้น ปรากฏอยู่ในแบบทุกสังคมทั่วโลก

ความสัมพันธ์ของบุคคลอย่างเห็นได้ชัด ตั้งแต่การแต่งกาย การกินอยู่ การศักดิ์สิทธิ์ ภาระค่าใช้จ่าย ภาระทั้งศีลธรรม อันมีผลทำให้มีการโกรก การลักขโมย การกลั่นแกล้ง หรือการทำลายกัน

15.2 ค่านิยมที่สอง : อำนาจ

“ค่านิยม” ทั้งสองอย่างคือ “เงิน” และ “อำนาจ” นี้ไม่ใช่เป็นเพียงค่านิยมในสังคมไทยเท่านั้น หากเป็นของสากระดับประเทศต่าง ๆ ก็ถือเป็นค่านิยมเช่นกัน เงินและอำนาจจะมีความสำคัญต่อคนในเมืองมากกว่าคนบ้านนอก

15.3 ค่านิยมที่สาม : ความเป็นผู้ใหญ่

ความเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นค่านิยมของสังคมไทย แบ่งตามทัศนะของ “เพทูร์ย์” เครื่อแก้วได้ดังนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง : ความเป็นผู้ใหญ่ มีตำแหน่งและฐานะทางสังคม หรือราชการสูง (ซึ่งมักมีอายุมากด้วย)

ประการที่สอง : ความเป็นผู้ใหญ่ หมายถึงผู้ที่สูงอายุ

ประการที่สาม : ความเป็นผู้ใหญ่ หมายถึง อายุราชการ หรืออายุของการทำงานเฉพาะอย่างมานาน

15.4 ค่านิยมที่สี่ : “จิตใจนักเลง”

จิตใจนักเลงที่เป็นค่านิยมของคนไทยโดยทั่วไป ที่สังคมยกย่องนับถือและถือว่าเป็นคุณสมบัติและพฤติกรรมที่ดีของบุคคล พอสรุปได้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง : จิตใจนักเลง คือ การมีใจสปอร์ต ซึ่งหมายถึงการมีจิตใจกว้างขวาง, ไม่ถือเนื้อถือตัว, ไม่ตระหนีเห็นใจแన่น, ไม่จุกจิกเรื่องเงินทอง สามารถเลี้ยงเพื่อนฝูงได้³⁶

ใจสปอร์ตในข้อนี้หมายรวมถึงความไม่เห็นแก่ตัวในรูปต่าง ๆ เป็นผู้รักษาความเป็นธรรม “ไม่เอาเปรียบผู้น้อย หรือผู้อ่อน ได้บังคับบัญชา

ประการที่สอง : จิตใจนักเลง คือ มีลักษณะเป็นชายแท้หรือเป็น “แม่น”

คนไทยยกย่องคนที่มีลักษณะเป็น “แม่น” คือ เป็นคนกว้างขวาง เอาเพื่อนเอาผู้ เป็นคนกล้าหาญเข้มแข็ง³⁷

³⁶ลักษณะนี้หากพิจารณาเชิงตรรกวิทยา หรือตามเหตุผลแล้วจะเห็นว่ามักหมายถึงการมีเงินทองมากพอ โดยไม่คำนึงว่าจะามาได้อย่างไร คือโดยสุจริตหรือไม่สุจริต

³⁷ค่านิยมนี้ถูกนำไป เพราะมีผลกระทบเพียงครึ่งหนึ่งของประชากร การกล่าวถึงค่านิยมประชาชาติควรที่จะก้าว舞มีทุกคนในสังคม

ประการที่สาม : จิตใจนักเลงเกี่ยวกับการมีลูกน้อง

ลักษณะของการมีลูกน้องมีพรค มีพวก³⁸ หรือที่เรียกว่า เป็นเส้นสายเดียวกันนั้น เป็นลักษณะอันสำคัญของสังคมไทยอันหนึ่ง โดยเฉพาะการต่อสู้เพื่อย่างซึ่งอำนาจ

15.5 ก่านิยมที่ห้า : “การเป็นเจ้านาย”

ตามทัศนะของไฟธูรย์ เครือแก้ว ลักษณะของการเป็นเจ้านายแบ่งออกได้เป็น 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง : หมายถึง การได้รับการแต่งตั้งให้มีเกียรติและตำแหน่งในสังคมให้เป็นบุคคลพิเศษ เป็นข้าราชการ การเป็นเจ้านายคน รวมถึงการได้ยศฐานบรรดาศักดิ์เป็นชุนหลวง พระ พระยาในสมัยก่อน

ประการที่สอง : หมายถึง การทำงานเบา หรือมีอาชีพที่ต้องนั่งตีะ หรือ มือญี่มีกิน โดยไม่ต้องทำอะไร ลักษณะเจ้านายอันนี้ยังรวมไปถึงการดูแลการทำงานด้วยมือหรือด้วยกำลังกาย แม้แต่พ่อค้าที่ทำงานขยันขันแข็งก็มักได้รับความยกย่องน้อยกว่าข้าราชการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ เท่าเทียมกัน

ประการที่สาม : หมายถึง การมียศฐานบรรดาศักดิ์ มีอำนาจหน้าที่

15.6 ประการที่หก : ความใจกว้าง

คนไทยนิยมนับถือคนที่มีใจบุญสุนทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามชนบท การมีจิตใจเมตตากรุณาโอบอ้อมอารีเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ และทำบุญทำงานให้แก่คนจน และคนที่ขาดปัจจัย

การมีจิตใจอันกว้างขวางนี้รวมถึงการมีจิตใจเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้าน ต่อแขกแเปลกหน้า และต่อสัตร์เลี้ยงด้วย

15.7 ก่านิยมที่เจ็ด : ความกตัญญูรักภูมิ

สังคมไทยมีวิธีให้รักภูมิเพื่อให้แสดงความกตัญญู การไม่รับบุญคุณของพ่อแม่และผู้ที่เคยช่วยเหลือย่อมได้รับการตำหนินิติเตียน การเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อแก่ตัวหรือเกื้อกูลผู้มีพระคุณเป็นการแสดงออกของค่านิยมของสังคมไทย

อนึ่ง ขอให้พิจารณาความในภาพยี่เรือง พระไชยสุริยา ของสุนทรภู่ ที่ประมาณ “ศิษย์ไม่รักคุณครู ลูกไม่รักคุณพ่อแม่มัน” นอกจากนี้ ควรตระหนักรว่าเมื่อพูดถูก “ลูกทรพิ” เป็นคำประมาณ คือตำหนิผู้ไม่รักคุณบิดามารดา

³⁸ เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกระบวนการเรียนรู้ ในการบรรยายเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของคนไทยในด้านนี้ พ.ศ. ๒๕๒๗ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้พำนั่งถึงความเห็นหนึ่งว่า ลักษณะหนึ่งของคนไทยคือ การ “เล่นพวก”

15.8 ค่านิยมที่แปด : ยกย่องประชาธิรัฐ

ไฟฏูร์ย์ เครือแท้ว่า กล่าวว่า การยกย่องผู้มีวิชาความรู้ หรือประชญ์มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในปัจจุบันมีการพยายามได้รับการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ไม่เพียงเพื่อประกอบอาชีพ แต่เพื่อให้สังคมยอมรับว่าเป็นผู้รู้

การศึกษาเพื่อเอาปริญญาของคนไทยมุ่งเพื่อได้เกียรติ³⁹ เพื่อให้มีฐานะทางสังคม และไม่ให้เกิดปมตื้อยในสังคม

15.9 ค่านิยมที่เก้า : ความเคารพนบนรู้จักที่ต่ำที่สูง

คนไทยรู้จักทำตนอ่อนน้อม รู้จักเต็ก รู้จักผู้ใหญ่ เคารพ ผู้สูงอายุ หรือฐานะทางสังคม สูงกว่า

16. ความส่งท้าย

เรื่องลักษณะประจำชาติและค่านิยมของคนแต่ละชาติ กินมากล่าว ณ ที่นี้เป็นการแนะนำให้เผชิญกับประเด็นปัญหา อีกทั้งเป็นทัศนะของผู้ได้ระบุนามมาแล้วเท่านั้น

ทัศนะที่กล่าวมานี้ดัน โดยเฉพาะกรณีของคนไทยซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวย่อมสามารถอภิปรายสนับสนุนหรือโต้แย้งได้มาก ย่อมไม่มีข้อยุติ อนึ่ง แม้จะมีข้อสังเกตเพียงเรื่องเดียว คือ คากล่าวว่า สังคมไทยมี “โครงสร้างแบบหลวม ๆ” (loosely structured) อันหมายถึงการที่คนไทยไม่เคร่งเรื่องระเบียบวินัยและการไม่ทำงานครอบแห่งสถาบัน ก็ปรากฏว่าได้มีข้อเขียนสนับสนุน หรือแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างมาก อนึ่ง มีข้อเขียนของนักภาษาอเมริกันชื่อบุคลิกภาพของชาวไร่ชาวนาไทย⁴⁰ ข้อเขียนดังกล่าวก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มาก ประเด็นสำคัญ ก็คือ ไม่ว่าจะพูดอะไรออกมาย้อมมีผู้ห้าข้อกเว้นว่าคำกล่าววนนั้นไม่ถูกหรือไม่ตรงกับสถานะของสังคมที่ได้ที่หนึ่งได้เสมอ ทั้งนี้รวมทั้งการอธิบายว่าคนไทยมีลักษณะ “อุดหนบีกบีน” ด้วย⁴¹

³⁹ ค่าอธิบายของไฟฏูร์ย์ เครือแท้ว่า สอดคล้องกับตัวเลขของผู้สนใจและเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษา ในปี พ.ศ. 2527 มีนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ สถาบันเอกชน วิทยาลัยครุ วิทยาลัยเทคโนโลยี และสถาบันอื่น ๆ ประมาณ 1 ล้านคน จากจำนวนประชากร 30 ล้านของประเทศไทย

⁴⁰ Herbert Phillips, *Thai Peasant Personality*.

⁴¹ เนสิยา บุรีรักษ์ และ หลุย จำปาเทศ, คุณลักษณะทางสังคมไทย หนังสือสอนภาษาไทย ภาคเรียนที่ 1 ปี 2523.

17. หนังสืออ้างอิง

1. Benedict, Ruth *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*, Boston: Houghton, Mifflin, 1964.
2. Fromm, Erich, *Escape from Freedom*, New York: Farrar & Rinehart, 1941.
3. Inkeles, Alex and Levinson, Daniel J. *National Character: The Study of Modal Personality and Sociocultural Systems*, in G. Lindzey, *Handbook of Social Psychology*, vol. 2, 1954.
4. สู เชี่ยน เอ็ม แองก์, “บุคคลอ่อนน้อมถ่อมตนในสังคมไทย” ใน สุกิจ เจริญรัตนกุล (บรรณาธิการ) *กระบวนการท่องเที่ยวและมนต์เสน่ห์ของประเทศไทย* ในการศึกษาด้านวิชาการและวัฒนธรรม กรุงเทพฯ : ไอเดีย, 2525 หน้า 1 - 9.

authoritarian personality

อดอร์โน (T. Adorno) และเพื่อนร่วมงาน ได้

(บุคคลภาพแบบมีสิทธิอำนาจ) กล่าวถึงรูปแบบของบุคคลผู้ซึ่งต่อต้านระบบประชาธิปไตย มักจะเป็นผู้เชื่อในบวรธรรมเนียมประเพณี และค่อนข้างชาติพันธุ์นิยม มีการลงโทษผู้ที่ด้อยกว่า ด้วยร่างเช่น ความสามัคคีระหว่างบิดา มารดา และบุตร ที่บิดา มารดา มักใช้การบังคับ และความรุนแรง เป็นต้น

authority

(สิทธิอำนาจ)

1. รูปแบบของอำนาจในตำแหน่งที่สูงต้องตามกฎหมาย ความรู้สึก หรือความนับถือ อำนาจนี้จึงหมายถึงความสามารถของบุคคลที่มีเจตนาจะให้ผู้อื่นเชื่อฟัง

2. บุคคลต่าง ๆ หรือกลุ่มที่มีอำนาจครอบคลุม ที่บังคับอิทธิพล แต่อิทธิพลจะเกี่ยวข้องในทางความสูงต้องของกฎหมาย หรือเป็นทางการน้อยกว่า